

روایتی از لباس متفاوت جنگلی‌ها

۱۱ آذر ۱۳۹۴ ساعت ۱۸:۲۲

تصاویر باقی مانده از نهضت جنگل نشان می‌دهد لباس سربازان، دست بافته‌های محلی گیلان بود اما این سوال وجود دارد که چرا میرزای رشتی و جلگه‌نشین، لباس محلی کوه‌نشینان را می‌پوشید.

سال ۱۳۷۵ «دکتر شاهپور آلیانی» کتابی را در آلمان منتشر کرده که به نقش مادی و معنوی معین الرعایا (حسن خان آلیانی) در نهضت جنگل تاکید دارد. هرچند کتاب خالی از تعصب نیست و شاهپور تلاش کرده نقش پدر بزرگ خود را بیش از آنچه بوده، بنمایاند ولی، حقایق زیادی در سطرهای این کتاب نهفته است. نویسنده «معین الرعایا و نهضت جنگل»، در کتاب خود اشاره می‌کند که معین الرعایا بعد از اتحاد با میرزا کوچک خان برای همکاری با وی دو شرط می‌گذارد؛ اول اینکه مرکز جنگل در ماسوله و زیده باشد و دوم نوع پوشش جنگلی‌ها بر اساس لباس بومی تالشان - زادگاه حسن خان آلیانی - در نظر گرفته شود.

از نظر تاریخ نویسان شرط اول از جانب میرزا کاملاً پذیرفته شده و موانع طبیعی در فومنات بارها توانست نهضت را از خطر نفوذ دشمنان محفوظ بدارد. اما پذیرفته شدن شرط دوم خالی از ابهام نیست به خصوص آنکه شاهپور آلیانی سندی برای این شرط ارائه نمی‌دهد و در دیگر صفحات کتاب خود به جای واژه «شرط» از کلمه «پیشنهاد» استفاده می‌کند.

شاهپور اشاره دارد که ماسوله‌ای‌ها و آلیانی‌ها برای تهیه لباس و پوشاک خود کفا بودند و معین الرعایا در اولین نشست خود با میرزا پیشنهاد کرد، لباس مجاهدان جنگل از چوخا و شلوار پشمی و کلاه نم‌دی و چموش باشد که در ماسوله و توسط ماسوله‌ای‌ها درست می‌شود و میرزا هم پذیرفت.

وی تصریح کرده که علت این انتخاب ارزانی، آسانی تهیه و تناسب این مدل لباس با محیط و بومیان بوده است.

شاهپور - که تنها در کودکی پدر بزرگش را دیده بود - همچنین در کتابش نوشته است، در جلسه دیگری که حسن خان آلیانی با میرزا برگزار می‌کنند، معین الرعایا انتخاب پوشش و نتراشیدن موی سر و رو را به میرزا پیشنهاد داده که وی نیز آن را می‌پذیرد. شاهپور در این مورد نیز سندی برای حرف‌های خود ارائه نداده است.

اکثر مورخان نوشته‌اند که نتراشیدن موی سر و ریش از همان ابتدا در میان جنگلی‌ها رواج داشته و تصویری هم که دکتر «ناصر

عظیمی دابخشری» در کتاب خود «جغرافیای سیاسی جنبش و انقلاب جنگل» از حسن خان منتشر کرده، نشان می‌دهد خان آلیان بعد از استقرار میرزا در زیده، شکل و شمایلی مشابه میرزا پیدا کرده است. بنابراین نمی‌توان این گفته شاهپور را مستند دانست که پوشیدن لباس محلی، پیشنهاد و یا شرط حسن خان بوده است.

چموش؛ پوش سربازان جنگل

بی‌تردید لباسی که بتواند با شرایط جغرافیای و کوهستانی فومنات سازگار باشد؛ همان لباس بومیان تالشان بود. لباسی که ارزان و راحت در کارگاه‌های حسن خان کیش دره‌ای تولید می‌شد. ولی چموش‌ها احتمالاً تولید ماسوله بوده است.

چموش، نوعی پوش سنتی از جنس چرم است که با نخ می‌دوختند و در شرایط آب و هوایی گیلان بسیار مقاوم بود. بعدها که روس‌ها به گیلان آمدند، با اضافه کردن یک سگک، تغییراتی در چموش سنتی ایجاد کردند و وقتی پلاستیک رواج یافت، گالش‌های پلاستیکی کم‌کم جایگزین چموش شد.

ماجرای دزدیده شدن یک بار چموش که متعلق به سربازان میرزا بوده و در راه ماسوله به فومن به سرقت می‌رود، ماجرای است خواندنی که در کتاب نوه حسن خان روایت شده است.

دزدان که فکر می‌کردند، یک بار نان دزدیده‌اند، بار را در جنگل رها می‌کنند. اما این دزدی موجب می‌شود روح الله خان (پدر شاهپور آلیانی) شش ماه زندانی شود. هر چند این واقعه مربوط به بعد از شکست نهضت است ولی، نشان می‌دهد چموش‌های جنگلی‌ها در ماسوله تولید می‌شده زیرا ژاندرمی که پدر شاهپور را دستگیر کرده، به او می‌گوید: «شما بی‌کار نمی‌نشینید و باز به فکر انقلاب هستید.»

مهران اشراقی، یک مجموعه دار گیلانی، چموشی ۱۲۰ ساله را از ماسوله خریداری و در خانه میرزا کوچک خان در رشت نگهداری می‌کند. او درباره سابقه این صنعت گفت: چموش دوزی در ماسوله رونق زیادی داشت. آخرین چموش دوز ماسوله‌ای حدود ۲۰ سال پیش فوت کرد و از تصویر ایشان تمبر یادبودی هم چاپ شده است.

حمایت‌های مادی و معنوی از جنبش جنگل

میرزا کوچک خان در نهضت جنگل نقشی کاریزماتیک داشت که مرگ تراژیکش موجب شد مورخان قدیمی کمتر در مورد حمایت‌های مادی و معنوی سران نهضت تأکیدی داشته باشند.

با این حال دکتر «ناصر عظیمی دوبخشری» در کتاب «جغرافیای سیاسی جنبش و انقلاب جنگل» - سال ۱۳۸۶ منتشر شد- تلاش کرد، به نقش موثر «حاج احمد کسمایی» و «حسن خان آلیانی» در دو مقطع تاریخی نهضت بپردازد. اگر حمایت‌های مادی، معنوی و تامین نیروی انسانی این دو شخصیت در طول نهضت نبود؛ جنبش جنگل بدل به انقلاب نمی‌شد.

همچنین شاهپور آلیانی در این زمینه در کتاب «معین الرعایا و نهضت جنگل»، درباره حمایت‌های مادی و معنوی از نهضت جنگل نوشته است: «کارگاه‌های اسلحه سازی و تعمیر آن و لباس دوزی برای نظامیان و غیره در روستاهای اطراف زیده و محل گردآوری اسلحه در زیده و گوراب زرمیخ تعیین می‌شود.»

جمشید شمسی‌پور خشتاونی - اهل خشک‌نودهان ماکلوان - نیز تحقیقی میدانی درباره نقش حسن خان آلیانی در نهضت جنگل داشته و درباره کارگاه‌های تولید لباس سربازان جنگل می‌گوید: سال‌ها پیش با «باقر خان آلیانی» از نوادگان حسن خان - که چند سال پیش فوت کرد- در زمینه مکان کارگاه خیاطی گفتگو کردم. باقر خان از اهالی زیده بود و تاکید داشت این کارگاه در روستای زیده قرار داشت ولی، انتشار کتاب «یان کولارژ» نظر باقر خان را رد می‌کند.

روایت جنگل از زبان سرباز چک تبار

دو سال آخر انقلاب جنگل، بیگانه‌ای چک تبار به عنوان تکنسین اسلحه در کنار کوچک خان قرار می‌گیرد. «یان کولارژ» که کتاب خاطراتش با عنوان «بیگانه‌ای در کنار کوچک خان» سال ۱۳۸۴ توسط «رضا می‌رچی» ترجمه شد، زوایای بیشتری از نهضت را روشن کرده است. او در کتاب خود اشاره دارد که معین الرعایا، کارگاه‌های پارچه بافی و خیاطی داشت و لباس‌های جنگلیان از این طریق تامین می‌شد.

خان فومنت برای یان کولارژ در دهکده محل تولدش (کیش دره) کارگاه اسلحه سازی برپا کرده بود. اما این تنها کارخانه در محل سکونت خان آلیان نبود. یان کولارژ در این باره نوشته است: «من نزد حسن خان در کیش دره که سه فرسخ از اردوی اصلی فاصله داشت منزل داشتم. زمین‌های زراعتی به باغ‌هایی ختم می‌شد که در کنار آن چند کارخانه بود و من هم کارگاه خود را در آنجا برپا کرده بودم.»

وی در صفحات بعد توضیح داده است: «حسن خان کیش دره‌ای... بزرگ‌ترین کارخانه دار جنگل بود. در کناره جنگل کارخانه‌های پارچه بافی و کفش و در طرف دیگر جنگل کوره آجر پزی قرار داشت... در واقع کارگاه بزرگی بود که در آن دستی کار می‌کردند، البته با تعداد زیادی کارگر. پارچه‌هایی که تولید می‌کرد چیزی از نوع خاکی رنگ ایرانی بود که خیاط‌ها از آن برای سربازان لباس

می‌دوختند - شلوار و کت - فقط نوع پارچه یکسان بود، ولی دوخت بسیار متفاوتی داشتند»

کولارژ خود نیز از این لباس‌ها استفاده می‌کرده تا بتواند راحت‌تر در جنگل زندگی کند. وی در بخش دیگری از کتابش به این نکته اشاره کرده و گفته است: «کفّاش‌ها برای من چموشی (کفشی از چرم خام) دوختند. تکه چرمی را خیس می‌کردند و روی قالب می‌کشیدند و می‌گذاشتند تا خشک شود. بعد سوراخ‌هایی در آن ایجاد و بند سبزی از آن رد می‌کردند و کفش آماده بود. بندها را بچه‌های کوچک از پشم می‌بافتند. چموش در راه‌های کوهستانی بسیار راحت بود. با آن‌ها مطمئن‌تر از کفش‌های اروپایی می‌شد بالا رفت.»

لباس‌های جنگلی‌ها به قدری متمایز با بقیه بود که یان کولارژ در خاطرات خود وقتی از واقعه ملاسرا (اوج اختلافات و از هم پاشیدگی نهضت جنگل که منجر به مرگ حیدر خان عمو اوغلی یکی از سران متاخر نهضت شد) یاد می‌کند؛ اشاره دارد که از نوع کلاه مهاجمانی که در بالا خانه‌ای برای تیراندازی پناه گرفته بودند، کردها را از جنگلی‌ها تشخیص داده است.

هرچند یان کولارژ به صراحت نگفته که کارگاه پارچه در کدام روستا بوده، ولی می‌توان استنباط کرد که لباس‌های جنگلی‌ها در کارگاه‌های کیش دره - محل تولد خان فومنات - دوخته و به زیده محل اردوی اصلی جنگل انتقال داده می‌شد.

با این توضیحات جای شکی باقی نیست که رئیس ایل بودن حسن خان آلیانی موجب شده بود، زن و مرد و کوچک بزرگ ایل آلیان در خدمت نهضت جنگل قرار گیرند. برای تهیه لباس سربازان، زنان نخ می‌رشتند و حتی بچه‌ها بند چموش می‌بافتند و بی‌شک تهیه جوراب پشمی، پاتاو و شال کمر نیز هنر دست زنان تالشی فومنات بود و استادکاران ماسوله‌ای هم چموش جنگلی‌ها را تامین می‌کرده‌اند.

منبع‌مهر

آدرس مطلب :

<https://www.cafetari.kh.com/news/۳۲۱۴۸/بها-جنگلی-متفاوت-لباس-روایتی/۳۲۱۴۸>